

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

FEATURES OF THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE DURING THE INVESTIGATION OF STATE TREASON

Мудрецька Г.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеський державний університет внутрішніх справ

У статті досліджено особливості використання спеціальних знань під час розслідування державної зради. Визначено, що органи досудового розслідування стикаються із значними складнощами розслідування цієї категорії злочинів, які обумовлені специфікою та механізмом злочинної діяльності, способами вчинення, наявними слідами та наслідками, та недостатністю застосування науково-технічних, тактичних засобів та можливостей використання спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення та розслідування державної зради.

На підставі аналізу окремих положень КПК України та даних слідчої практики розслідування злочинів, передбачених ст. 111 КК України, визначено, що основними причинами негативного фактора щодо своєчасного виявлення та дослідження слідової інформації під час розслідування державної зради є: несвоєчасність проведення слідчих (розшукових) дій у сфері Інтернет технологій або ж їх ігнорування; недостатність досвіду практичних працівників у розслідуванні даних злочинів, слабка обізнаність у сфері новітніх інформаційних систем; низька результативність проведених слідчих (розшукових) дій через незастосування або ж неправильне використання техніко-криміналістичних засобів і методів, а також тактичних прийомів.

Констатовано, що при розслідуванні державної зради, залежно від форми її вчинення, можуть бути залучені спеціалісти: з інформаційно-телекомунікаційних систем; у сфері комп'ютерної інформації та комп'ютерної техніки; спеціаліст з підрозділу кіберполіції; спеціаліст з питань таємниць у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку. Однак, застосування спеціальних знань при розслідуванні державної зради, особливо, форми якої вчинені з використанням мережі Інтернет, ускладнюється у зв'язку із зазначеними нами особливостями збирання і дослідження комп'ютерної інформації та комп'ютерних слідів

Ключові слова: державна зрада, спеціальні знання, досудове розслідування, кримінальне провадження, методика розслідування, судові експертизи.

The article examines the peculiarities of the use of special knowledge during the investigation of high treason. It was determined that pre-trial investigation bodies are faced with significant difficulties in the investigation of this category of crimes, which are due to the specifics and mechanism of criminal activity, the methods of commission, the available traces and consequences, and the insufficiency of the use of scientific and technical, tactical means and the possibility of using special knowledge for their effective detection and treason investigation.

Based on the analysis of individual provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the data of the investigative practice of the investigation of crimes provided for in Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine, it is determined that the main reasons for the negative factor regarding the timely detection and investigation of trace information during the investigation of state treason are: untimeliness of conducting investigative (search) actions in the field of Internet technologies or ignoring them; lack of experience of practical workers in the investigation of these crimes, due to weak awareness in the field of the latest information systems; low effectiveness of the conducted investigative (search) actions due to non-application or incorrect use of technical and forensic means and methods, as well as tactical techniques.

It was established that, depending on the form of its commission, specialists may be involved in the investigation of treason: from information and telecommunication systems; in the field of computer information and computer technology; specialist from the cyber police unit; a specialist in secrets in the field of defense, economics, science and technology, foreign relations, state security and law enforcement. However, the application of special knowledge in the investigation of state treason, especially forms of which are committed using the Internet, is complicated in connection with the features of the collection and research of computer information and computer traces that we have indicated.

Key words: treason, special knowledge, pre-trial investigation, criminal proceedings, investigation methodology, forensic examinations.

Постановка проблеми та її актуальність. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, зумовило появу тенденції зростання рівня злочинності, яка особливо негативно впливає на забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, обороноздатності, державної, економічної чи інформаційної безпеки України. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора за 2023 рік обліковано злочинів проти основ національної безпеки України 6270, з них 1169 – за ст. 111 КК України, з яких 469 особам вручено повідомлення про підозру, до суду з обвинувальним актом спрямовано 315 кримінальних проваджень [1]. Аналіз слідчої практики розслідування державної зради свідчить про те, що органи досудового розслідування стикаються із значними складнощами розслідування цієї категорії злочинів, які обумовлені специфікою та механізмом злочинної діяльності, способами вчинення, наявними слідами та наслідками, та недостатністю застосування науково-технічних, тактичних засобів та можливостей використання спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення та розслідування державної зради [2, с. 575]. Крім того, незважаючи на те, що питання спеціальних знань вивчали чимало вчених-криміналістів, донині не всі проблеми розв'язані. Існує низка як теоретичних, так і практичних

проблем, особливо в питаннях застосування спеціальних знань на початковій стадії кримінального провадження та при проведенні слідчих (розшукових) дій. Найчастіше ці проблеми пов'язані зі слідами злочинів, що зберігаються на комп'ютерних носіях інформації. Адже, вчинення державної зради, особливо у таких її формах як шпигунство та надання допомоги державі-агресору у проведенні під-ривної діяльності проти України, вчиняється саме за допомогою електронних носіїв інформації, з використанням мережі Інтернет та мають специфічний механізм слідування. Так, матеріальні сліди такого злочину становлять комплекс слідів як традиційних, так і нетрадиційних. До останніх належать ті, що зберігаються в електронному середовищі, а тому недоступні безпосередньому сприйняттю. Саме це обумовлює необхідність та особливості використання спеціальних знань під час розслідування зазначеного злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів були предметом наукових досліджень у роботах С. С. Вітвіцького, А. Ф. Волобуєва, Г. С. Бідняка, В. І. Дячука, М. П. Климчука, О. А. Губської, І. В. Пиріга, О. В. Одерія та ін. Проте, низка проблемних питань щодо використання спеціальних знань під час розслідування державної

зради залишилася невіршеною, що і зумовило актуальність обраної теми.

Метою статті є визначення особливостей використання спеціальних знань під час розслідування державної зради.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на наявність досить значної кількості наукових досліджень щодо використання спеціальних знань під час досудового розслідування, до сьогодні продовжуються дискусії щодо сутності, видів, форм, особливостей використання спеціальних знань у правоохоронній діяльності. На законодавчому рівні поняття спеціальних знань не визначене, йдеться лише про загальні основи їх використання. У теорії криміналістики також немає з цього приводу єдиної думки. Наприклад, А. В. Іщенко, визначаючи поняття «спеціальні знання», вказує на те, що на сучасному етапі розвитку кримінально-процесуальної науки та криміналістики спеціальні знання є умовною назвою незагальновідомих, конкретно-наукових і практичних знань, за винятком знань у галузі матеріального та процесуального права [3, с. 205]. Аналогічного висновку доходять колектив авторів (В. В. Кікінчук, Р. Л. Степанюк, Юхно О. О. та ін.), що спеціальні знання – це незагальновідомі знання та є такими, що не мають масового поширення і якими володіє обмежене коло фахівців (фахівець – загальне поняття для позначення особи, яка володіє спеціальним знаннями), тому застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні базується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками [4, с. 7]. Ми погодимося з думкою науковців, котрі пропонують розуміти під спеціальними знаннями наукові, технічні та інші, зокрема криміналістичні, професійні знання, одержані в результаті навчання, і навички, набуті в процесі роботи у певних галузях практичної діяльності, що використовуються сумісно з науково-технічними засобами при пошуку, виявленні, вилученні та дослідженні слідів злочину з метою отримання доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення певних обставин у кримінальному провадженні [5, с. 115].

Основними причинами негативного фактора щодо своєчасного виявлення та дослідження слідової інформації під час розслідування державної зради є несвоєчасність проведення слідчих (розшукових) дій в мережі Інтернет технологій або ж їх ігнорування; недостатність досвіду практичних працівників у розслідуванні даних злочинів, у зв'язку зі слабкою обізнаністю у сфері новітніх інформаційних систем; низька результативність проведених слідчих (розшукових) дій через незастосування або ж неправильне використання техніко-криміналістичних засобів і методів, а також тактичних прийомів [4].

Разом із тим, вивчення кримінальних проваджень розпочатих за ст. 111 КК України свідчить, що якість досудового розслідування безпосередньо залежить від правильного (повною мірою) використання спеціальних знань в галузі комп'ютерних технологій слідчим під час розслідування. На наш погляд, домінуючу роль в оцінці можливостей спеціаліста відіграють спеціальні знання, які складають відомості з таких галузей знань як: електроніка, електротехніка, інформаційні системи і процеси, радіотехніка і зв'язок, обчислювальна техніка (зокрема програмування) та автоматизація. Підтримуючи позицію Д. В. Пашнева, в структурі спеціальних знань, що використовуються при розслідуванні державної зради, доцільно виділити наступні блоки: 1) основні спеціальні знання, до яких відносяться технічні знання в галузі комп'ютерних технологій: інформатика; комп'ютерна, програмна та системна інженерія; автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології; безпека інформаційних і комунікаційних систем; системи технічного захисту інформації та управління інформаційною безпекою; 2) додаткові – юридичні зна-

ння: а) знання з криміналістики: окремі теорії криміналістики (вчення про закономірності виникнення інформації про злочин, теорії криміналістичної ідентифікації та діагностики, криміналістичне вчення про ознаки, криміналістичне вчення про механізми слідотворення, методологічні основи загальної теорії судової експертизи тощо); б) криміналістична техніка (знання про технічні засоби, прийоми та методи збирання й дослідження речових доказів (слідча та експертна техніка); знання основних процесуальних положень щодо збирання доказів, прав та обов'язків суб'єктів судочинства тощо); в) знання нормативних актів, що регламентують діяльність у сфері використання комп'ютерних технологій (відповідні статті КК України, законодавство в сфері комп'ютерних технологій) [6, с. 190]. Отже, зважаючи на таку громіздку структуру спеціальних знань, очевидно, що виникають певні труднощі при підборі відповідного фахівця (спеціаліста, експерта).

Взагалі, єдиних критеріїв, на основі яких слід викликати спеціалістів для участі в слідчих (розшукових) діях, не вироблено. Залучаючи спеціаліста, необхідно керуватися принципом практичної доцільності, під яким розуміється оптимальне використання спеціальних знань і практичних навичок для отримання максимальної доказової та орієнтуючої інформації зі слідів злочину [6, с. 195]. Законом до спеціаліста пред'являється дві основні вимоги: а) незацікавленість у результатах кримінального провадження; б) компетентність, тобто володіння тими спеціальними знаннями і навичками, які необхідні при проведенні конкретної слідчої (розшукової) дії [7, с. 143]. При розслідуванні державної зради, залежно від форми її вчинення, можуть бути залучені спеціалісти: з інформаційно-телекомунікаційних систем; у сфері комп'ютерної інформації та комп'ютерної техніки; спеціаліст з підрозділу кіберполіції; спеціаліст з питань таємниць у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку. При цьому найпоширенішою формою є залучення спеціаліста у сфері комп'ютерної інформації та комп'ютерної техніки (адже дослідженню підлягають акаунти в соціальних мережах (Instagram, Facebook, YouTube, Twitter, NowPublic, MySpace, а також заборонені в нашій державі Однокласники та ВКонтакте) і месенджерах (Telegram, Skype, WhatsApp, ICQ, Wickr, Messenger, Viber, ChatSecure, QIP, Cryptocat та інші)тощо). Тож, за цілком справедливим твердженням В. Лісового, накопичення, узагальнення та ефективного застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів, що вчинені з використанням мережі Інтернет, можливе тільки в тому випадку, якщо буде залучатися постійний контингент фахівців у галузі комп'ютерних технологій [8, с. 224].

Таким чином, спеціалісти повинні відповідати певним критеріям. До таких можна віднести: знання, необхідні для пошуку, фіксації, вилучення та дослідження комп'ютерних слідів злочину; документальне підтвердження своєї кваліфікації; знаходитись у штаті відповідної служби і на постійній основі брати участь у розслідуванні як обізнана особа з комп'ютерних технологій та періодично проходити професійну перепідготовку і підвищення кваліфікації за своїм фахом. На даний момент комп'ютерно-технічну експертизу (експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів) проводять науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України та структурні підрозділи НДЕКЦ МВС України експертами, які отримали допуску до проведення комп'ютерно-технічної експертизи, і як свідчить практика їх залучення має високу ефективність їхньої роботи в якості спеціаліста. Це обумовлено тим, що фахівець, який проводить комп'ютерно-технічну експертизу, знає методики експертного дослідження, прогнозує подальше дослідження, правильно і в необхідному обсязі вилучає потрібні для експертизи об'єкти. Крім того,

перевагою залучення співробітника державної експертної установи є те, що майбутній експерт знає умови виявлення та вилучення об'єктів, які надаються для дослідження, що полегшує оцінку проведених досліджень.

Сьогодні питання щодо однозначного визначення форми використання спеціальних знань у процесі розслідування злочинів у науковій літературі не існує. Ми солідарні з авторами, які припускають використання спеціальних знань у практиці розслідування як у процесуальних, так і непроцесуальних формах [9; 10].

Непроцесуальні форми застосування спеціальних знань можуть бути розділені по ознаках сфери використання і суб'єкта їх застосування. До них відносять консультативну та довідкову діяльність суб'єктів спеціальних знань (усну чи у вигляді довідок); участь суб'єктів спеціальних знань в слідчих (розшукових) діях; попередні дослідження матеріальних об'єктів спеціалістами та експертами (в усній чи письмовій формі); результати перевірок за криміналістичними обліками (у вигляді довідок). Деякі автори специфічною непроцесуальною формою називають проведення попередніх досліджень комп'ютерних засобів (без змінення інформації, що зберігається в них) [5, с. 111].

До процесуальних форм – безпосереднє використання їх слідчим, прокурором (у тому числі криміналістом) при виконанні своїх процесуальних функцій збирання, дослідження та оцінки доказів; участь спеціалістів при провадженні слідчих (розшукових) дій; призначення і проведення судових експертиз. Процесуальні форми використання спеціальних знань можуть бути диференційовані на обов'язкове і факультативне залучення їх при проведенні процесуальних дій. Крім того, процесуальні форми використання спеціальних знань поділяються по характеру дій, при проведенні яких вони застосовуються, на ті, що використовуються при проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [11, с. 181].

Застосування спеціальних знань при розслідуванні державної зради, особливо, форми якої вчинені з використанням мережі Інтернет, ускладнюється у зв'язку із особливостями збирання і дослідження комп'ютерної інформації та комп'ютерних слідів. А саме: 1) необхідність скорочення до мінімуму проміжку часу між виникненням слідів і моментом їх збирання. На фіксацію, вилучення засобів комп'ютерної техніки, призначення і проведення експертизи потрібен певний час, якого цілком вистачить злочинцям, щоб знищити всі інші сліди й зникнути. Тому доцільно розслідувати такі злочини по «гарячих слідах»; 2) для виявлення ознак державної зради, вчиненої з використанням комп'ютерних технологій необхідне, застосування спеціальних знань.

Комп'ютерні сліди доступні для сприйняття людиною тільки за допомогою програмно-технічних засобів, тому використання спеціальних знань з метою дослідження комп'ютерної інформації у такий спосіб має низку методичних і процесуальних вимог. У більшості випадків ознаки державної зради, що вчинена з використанням комп'ютерних технологій, неочевидні, тому що зберігаються на носіях комп'ютерної інформації в недоступному для звичайного сприйняття вигляді та потребують застосування спеціальних знань для їх виявлення й інтерпретації. Тільки за допомогою досліджень носіїв комп'ютерної інформації вдається достовірно судити про наявність матеріальних ознак злочину. У процесі такого дослідження встановлюються такі необхідні для досудового розслідування дані, як: місце передачі інформації; спосіб здійснення передачі інформації і її результати; засоби, використані при вчиненні злочину (технічні, програмні); способи подолання захисту. Взаємодія слідчого та спеціаліста при розслідуванні державної зради, спрямована на виявлення всіх комп'ютерних слідів цього злочину. Це пов'язано із завданням своєчасного життєво необхідних дій

по виявленню, вилученню, закріпленню та дослідженню слідів злочину, що є умовою успішного розслідування і розкриття злочинів. Невідкладність дій по отриманню доказової та орієнтуючої (розшукової) інформації є запорукою успіху розслідування. Отже, метою такої взаємодії є негайне отримання орієнтуючої інформації від спеціаліста. Отримані дані використовуються для висунення розшукових версій про напрями пошуку злочинця по гарячих слідах, виявлення носіїв комп'ютерних слідів, що знаходяться поза місцем події, з'ясування механізму та обставин учиненого злочину тощо [5, с. 20–21].

Особливого значення набуває використання допомоги спеціаліста при проведенні огляду комп'ютерних даних, оскільки ця слідча (розшукова) дія є найважливішою при розслідуванні державної зради у формі шпигунства чи наданні іноземній державі, організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Це викликано нестабільністю комп'ютерних слідів, що можуть бути змінені або знищені злочинцем або ж із незалежних від нього обставин. Вирішення цих труднощів на даному етапі можливе за допомогою проведення судової експертизи в найкоротші строки на місці знаходження носіїв комп'ютерних слідів при тісній взаємодії зі слідчим, у результаті якої досліджуються всі місця знаходження слідів злочину, і в такий спосіб забезпечується найбільш швидке й повне збирання всіх слідів. При підготовці до проведення огляду комп'ютерних даних спеціальні знання спеціаліста використовуються для консультування слідчого з питань визначення «мережевої» специфіки слідчої (розшукової) дії, визначення її окремих цілей, способу та прийомів їх досягнення.

Безпосередньо на робочому етапі проведення слідчої (розшукової) дії спеціаліст надає допомогу слідчому: 1) у виявленні засобів комп'ютерної техніки, її окремих компонентів, документації, інших об'єктів, які можуть містити сліди злочину; 2) у коректному (з точки зору збереження слідів злочину) відключенні засобів комп'ютерної техніки від енергопостачання; 3) в описі засобів комп'ютерних технологій, її окремих компонентів і документації, що вилучаються; 4) при рішенні питання визначення складу комплексу комп'ютерної техніки або окремих її компонентів, що підлягають вилученню або ізолюванню від вільного доступу; 5) в підготовці засобів комп'ютерної техніки до транспортування (їх упакуванні, опечатуванні) [12, с. 185].

Разом із тим, основною процесуальною формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві є призначення експертизи. Як свідчить практика розслідування державної зради, у вказаній категорії кримінальних проваджень найчастіше проводиться комп'ютерно-технічна експертиза (експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів) та експертиза електронних комунікацій. До основних завдань якої під час розслідування державної зради належать: установлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення; виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях [13]. Основними завданнями експертизи електронних комунікацій є: встановлення фактів та способів передачі (отримання) інформації з використанням мереж електронних комунікацій та їх складових, радіообладнання, радіоелектронних засобів, випромінювальних пристроїв; встановлення фактів та способів доступу до мереж, ресурсів та інформації у сфері електронних комунікацій; дослідження алгоритмів обробки інформації та її захисту в мережах електронних комунікацій та їх складових, радіообладнанні, радіоелектронних засобах, випромінювальних пристроях [13].

Як правило, судові експерти проводять дослідження на основі наявних методик, належним чином апробованих і затверджених у встановленому порядку. В зв'язку

з постійним удосконаленням інформаційних технологій у світі модернізуються й наявні об'єкти експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів.

Слід зазначити, що експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів, яка проводиться за кримінальними провадженнями за ст. 111 КК України, має комплексний характер, причому питання черговості проведення експертного дослідження щодо певних об'єктів не повинне поставати, оскільки дослідження одного об'єкта відбувається нерозривно з іншим об'єктом незалежно від їх природи.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи викладене, зауважимо, що, успішному виявленню та розслідуванню державної зради, вчиненої у формі шпигунства або надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України з використанням мережі Інтернет, сприяє скоординованість дій органів досудового розслідування із спеціалістами комп'ютерних технологій, програмістів, операторів телекомунікаційних мереж, що обслуговують програмне забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravorushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Мартиненко К.В., Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 575–582. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/138.pdf
3. Іщенко А. В. Марчук Р. П. Використання спеціальних знань у правоохоронній практиці: старі та нові проблеми. *Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ України*. 2001. № 3. С. 204–211.
4. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених на території операції Об'єднаних сил, а також на тимчасово окупованих територіях : науково-методичні рекомендації / В.В. Кікінчук, Р.Л. Степанюк, Юхно О.О. та ін.. Харків : ХНУВС. 2018. 48 с.
5. Щербаківський М. Г., Коршенко В. А. Проблеми залучення фахівця при розкритті та розслідуванні комп'ютерних злочинів. Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : Тези доп. міжн. наук.-практ. конф. К. : НАВСУ, 2001. Ч. 1. 376 с.
6. Пашнев Д. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2007. 228 с.
7. Тітуніна К. В. Розслідування комп'ютерних злочинів, що вчинені з використанням мережі інтернет: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2011. 327 с.
8. Лісовий В. Роль спеціаліста при розслідуванні порушень автоматизованих систем. *Вісник ЛІВС*. 2001. № 2. С. 223–228.
9. Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник НАВСУ*. К. : НАВСУ, 2001. Вип. 3. С. 220–228.
10. Романюк Ю. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. К, 2002. 217 с.
11. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян: монографія / Н.В. Павлова, Д.А. Птушкін, К.О. Чаплинський. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 190 с.
12. Охріменко С.С. Залучення слідчим спеціалістів під час розслідування комп'ютерних злочинів. Актуальні проблеми досудового розслідування : матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (Київ, 5 липн. 2017 р.) : К. : Нац. Акад. внутр. справ, 2017. С. 182–186.
13. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n272>